

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Економічний факультет

Кафедра економіки та менеджменту

Кваліфікаційна робота бакалавра

на тему: «ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО
ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ»

Виконала: студентка 4 курсу, групи ЕЛ- 41
Спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»
Освітньо-професійної програми
«Публічне управління та адміністрування»
_____ Владислава РАДІОНОВА

Керівник наукової роботи
кандидат економічних наук, доцент
_____ Ірина ПЕНСЬКА

Рецензент:
кандидат економічних наук, доцент
кафедри підприємництва,
торгівлі і логістики НТУ «ХП»
_____ Світлана СТЕПУРИНА

Харків – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Факультет економічний
Кафедра економіки та менеджменту
Освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавр
Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
Спеціалізація «Публічне управління та адміністрування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Ганна ДОРОШЕНКО
підпис ініціали, прізвище

“06” червня 2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Радіонова Владислава Денисівна

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи Державне регулювання розвитку суб'єктів малого підприємництва в Україні

керівник роботи Пенська Ірина Олександрівна, к.е.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від “09” квітня 2024 року № 2101-5/786

2. Строк подання студентом роботи 5 червня 2024 р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити

Розділ 1. Теоретичні основи державного регулювання суб'єктів малого підприємництва в Україні. Сутність та особливості механізму державного регулювання суб'єктів малого підприємництва в Україні. Проблеми розвитку суб'єктів малого підприємництва в Україні. Світовий досвід державного регулювання суб'єктів малого підприємництва.

Розділ 2. Оцінка діяльності органів державного управління в умовах воєнного стану. Аналіз діяльності суб'єктів малого підприємництва в Україні під час війни. Шляхи налагодження системи державної підтримки та стимулювання бізнесу в Україні під час війни.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1.	Вибір теми і подання заяви на ім'я завідувача кафедри про обрання теми кваліфікаційної роботи
2.	Розробка та узгодження змісту кваліфікаційної роботи, ознайомлення з літературними джерелами за обраною темою
3.	Робота над теоретичним розділом 1: Теоретичні основи державного регулювання суб'єктів малого підприємництва в Україні.
4.	Робота над розділом 2. Оцінка діяльності органів державного управління в умовах воєнного стану.
5.	Узагальнення питань проведеного дослідження. Доопрацювання розділів згідно з рекомендаціями наукового керівника.
6.	Написання вступу, висновків кваліфікаційної роботи; оформлення списку використаних джерел.
7.	Оформлення кваліфікаційної роботи, подання остаточного варіанту керівнику для перевірки. Подання на рецензування.
8.	Подання роботи на кафедру

5. Дата видачі завдання 5 вересня 2024 р

Здобувач вищої освіти _____ Владислава РАДІОНОВА

Керівник роботи _____ Ірина ПЕНСЬКА

Гарант освітньої програми _____ Ганна ЗАДНЄПРОВСЬКА

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

ДП – державна політика

ДР - державне регулювання

ДРП - державна регуляторна політика

МБ – малий бізнес

МП - мале підприємництво

МП – малі підприємства

МтаСБ – малий та середній бізнес

НБУ - Національний банк України

СДП - система державної підтримки

СМП - суб'єкти малого підприємництва

ФОП - фізичні особи-підприємці

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ.....	8
1.1. Сутність та особливості механізму державного регулювання суб'єктів малого підприємництва.....	8
1.2. Проблеми розвитку суб'єктів малого підприємництва в Україні.....	14
1.3. Світовий досвід підтримки розвитку малого бізнесу.....	17
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	22
2.1. Аналіз діяльності суб'єктів малого підприємництва в Україні.....	22
2.2. Шляхи удосконалення системи державної підтримки та стимулювання бізнесу в Україні під час війни.....	30
ВИСНОВКИ.....	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	44

ВСТУП

Військові дії на території нашої країни негативно впливають на функціонування та розвиток усіх суб'єктів господарювання та завдають руйнівної шкоди економіці. З іншого боку, особливо важливим джерелом фінансування державного бюджету та створення робочих місць є діяльність українського бізнесу під час війни. Тому створення та реалізація розумної та ефективної державної політики (далі – ДП), що підтримує розвиток бізнесу, наразі є особливо важливою для України з метою створення сприятливих умов для його організації та управління.

Закордонний досвід показує, що всебічна та стабільна ДП МБ є необхідною умовою успішного його розвитку. У кризових умовах економічного розвитку саме державна допомога МБ може сприяти кращій ситуації економіки як у регіонах, так і загалом у країні. Нині держава чекає на структурні економічні зміни, які пов'язані з воєнними реаліями.

Значний вклад в дослідження питання розвитку МБ України зробили наступні українські вчені: О.В. Дикань, О.Д. Дячун, Л.В. Прокопець, В.Ю. Стрілець, Н.Л. Фролова, О.В. Якушева. У їхній роботі розкрито питання створення правових, економічних та організаційних умов для розвитку МП і подальшого вдосконалення механізму реалізації ДП малого підприємництва.

Метою роботи є обґрунтування особливостей державного регулювання і розвитку малого підприємництва в Україні та виявлення пріоритетних напрямків державної підтримки в умовах воєнного стану.

Для досягнення мети було вирішено наступні завдання:

- узагальнення теоретичних напрацювань поняття «державне регулювання діяльності малих підприємств» та державної підтримки розвитку бізнесу;
- визначення способів державного регулювання суб'єктів малого підприємництва;
- встановлення проблем розвитку малого бізнесу та вплив його стану на економіку країни;

- виявлення основних регуляторних інструментів державної підтримки сектору малого бізнесу в зарубіжних країнах;
- проаналізувати динаміку розвитку малого бізнесу в Україні під час війни;
- встановлення напрямків державної підтримки та організаційних заходів сприяння розвитку малого бізнесу в Україні під час воєнного стану.

Об'єктом дослідження є процес організаційних заходів з боку держави щодо підтримки малого підприємництва в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні засади та практичні аспекти формування і реалізації державної регуляторної політики у сфері малого бізнесу в Україні.

В якості методів дослідження застосовувалися: метод теоретичного узагальнення, системний підхід, аналізу і синтезу.

Основою дослідження стали наукові праці українських та зарубіжних вчених, фахівців з даної тематики, а також нормативні документи та законодавство України, використано матеріали періодичних видань та сайти офіційної інформації про воєнний стан.

Наукова новизна кваліфікаційної роботи полягає в дослідженні та додатковому опрацюванні питання регуляторної діяльності з боку держави в цій сфері, що дозволить своєчасно вирішувати проблеми, з якими стикаються підприємці, підтримати та стимулювати їх діяльність.

Основні положення та одержані результати були апробовані на II міжнародній науково-практичній конференції «Perspectives of contemporary science: theory and practice», яка відбулася з 01.04 по 3.04.2024 року у м. Львів.

Кваліфікаційна робота складається з вступу, двох розділів, висновків і списку використаних джерел, який налічує 28 джерел. Загальний об'єм роботи 44 сторінки комп'ютерного тексту, містить 7 таблиць, 10 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

1.1. Сутність та особливості механізму державного регулювання суб'єктів малого підприємництва

Війна між РФ та Україною негативно впливає як на стан економіки нашої країни в цілому, так і, зокрема, на економічну діяльність та розвиток України.

Державне регулювання (далі – ДР) діяльності малих підприємств – це система забезпечення економічного, соціального, організаційного, правового та політичного сприятливого ділового клімату для створення та розвитку малих підприємств. Реалізація справедливої державної регуляторної політики (далі – ДРП) у сфері малого бізнесу сприяє реалізації його потенціалу, як одного із векторів економічного зростання.

Питання державного регулювання, підтримки та стимулювання розвитку бізнесу завжди перебували у центрі уваги вітчизняних та зарубіжних економістів. В останні роки такі дослідники, як: О. В. Дикань, О. Д. Дячун [15], Л. В. Прокопець [23], Н. Л. Фролова, О. В. Якушева [26], В. Ю. Стрілець [25] та інші присвятили свої наукові праці даній тематиці.

За даними розділу 5 Закону України від 22.03.2012 №4618-17 [6], суб'єкти малого підприємництва (далі – СМП) це:

– фізичні особи, зареєстровані як фізичні особи-підприємці (далі –ФОП) відповідно до законодавства, у яких середньооблікова чисельність працівників у звітному періоді (календарному році) не перевищує 50 осіб, а річний дохід повинен не перевищувати у еквіваленті 10 мільйонів євро, розрахований за середньорічним курсом НБУ;

– юридичні особи – господарські одиниці будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких середньооблікова чисельність працівників у звітному періоді (календарному році) не повинен перевищувати 50 осіб, а річний дохід від будь-якої діяльності не перевищувати 10 мільйонів євро, який розрахований за середньорічним курсом НБУ.

З метою підтримки розвитку МП у 1999 р. в Україні запроваджено спрощену систему оподаткування, обліку та звітності СМП. Ця система має безліч переваг та недоліків, які залежать від умов ведення бізнесу, операцій бізнесу та розміру його доходів. Питання спрощеної системи є одним із найважливіших для СМП та держави, оскільки на зовнішньоекономічному просторі необхідно забезпечити стабільний економічний розвиток МБ як одного із важливих елементів ринкової системи.

Єдиний податок для СМП завжди був і залишається значним джерелом доходів місцевих бюджетів і є значним важелем ДР діяльності підприємців та СМП за спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності [1].

Суб'єктами державного регулювання підприємницької діяльності України є: Міністерство економіки; Міністерство фінансів; Державний комітет регуляторної політики та підприємництва України; Державна податкова адміністрація; Державний комітет зі стандартизації, метрології та сертифікації; Антимонопольний комітет України.

Як показує практика, що розвиток й ефективність малих підприємств тісно пов'язано з державою. Малий бізнес (далі – МБ) є чинником підвищення конкурентоспроможності країни та є характерною рисою сучасної розвиненої економіки. Проте нині внесок бізнесу у розвиток економіки недостатній. Під час війни потрібна ДП компаніям, особливо невеликим. Війна та нинішній стан українського фінансового ринку призвели до погіршення фінансового стану СМП, що призвело до масових корпоративних банкрутств. Стратегічне значення МБ для соціально-економічного розвитку є одним з основних аргументів, що обґрунтовують необхідність його підтримки з боку держави.

Розглядаючи поняття державної підтримки МП, очевидно, що воно зазвичай трактується, як сукупність методів та форм підтримки розвитку МП з урахуванням інтересів держави та суб'єктів господарювання.

Добірка визначень поняття «державна підтримка», запропоновано провідними дослідниками, що присвятили свою роботу цій проблемі (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Змістовні визначення поняття «державна підтримка»

Автор	Зміст визначення поняття «державна підтримка»
В. Ю. Стрілець [25]	У сучасній практиці у сфері ДП та підтримки розвитку підприємництва доцільно виділити два основні напрямки: прямий розвиток (шляхом реалізації державних програм та створення інфраструктури підтримки) та непряма підтримка (з використанням податкового впливу та інших заходів).
О. Дячун та І. Нагорняк [15]	ДР сфери МП, яке, перш за все, полягає у свідомому створенні державними структурами відповідних умов для створення та розвитку МП, створенні стимулів та використання матеріальних та фінансових ресурсів, що залучаються його суб'єктами.
Л.В. Прокопець [23]	Будь-яка державна міра, пов'язана з фінансовим сприянням інтересам суб'єктів господарювання, що надає їм пряму або приховану вигоду і має грошову оцінку.

Чинники, що визначають необхідність державного регулювання підприємництва:

- нездатність бізнес-структур протистояти ринковим дисфункціям;
- монополізація виробництва;
- постійний дисбаланс між попитом і пропозицією;
- ускладнення відтворювальних процесів.

ДР розвитку МБ вирішує багато проблем, із якими стикається вся економіка України (рис. 1.1).

У таких умовах основними цілями ДП є:

- створення сприятливих умови для ефективної підприємницької діяльності;
- розвиток МП, як чинника створення конкурентного середовища;
- підвищення відсотку участі представників МБ у формуванні ВВП;

- забезпечення організаційної, правової та соціально-економічної бази підприємницької діяльності;
- встановлення та забезпечення підприємницьких етичних та правових стандартів;
- забезпечення розвитку бізнес-інфраструктури;
- реалізація політики охорони навколишнього середовища.

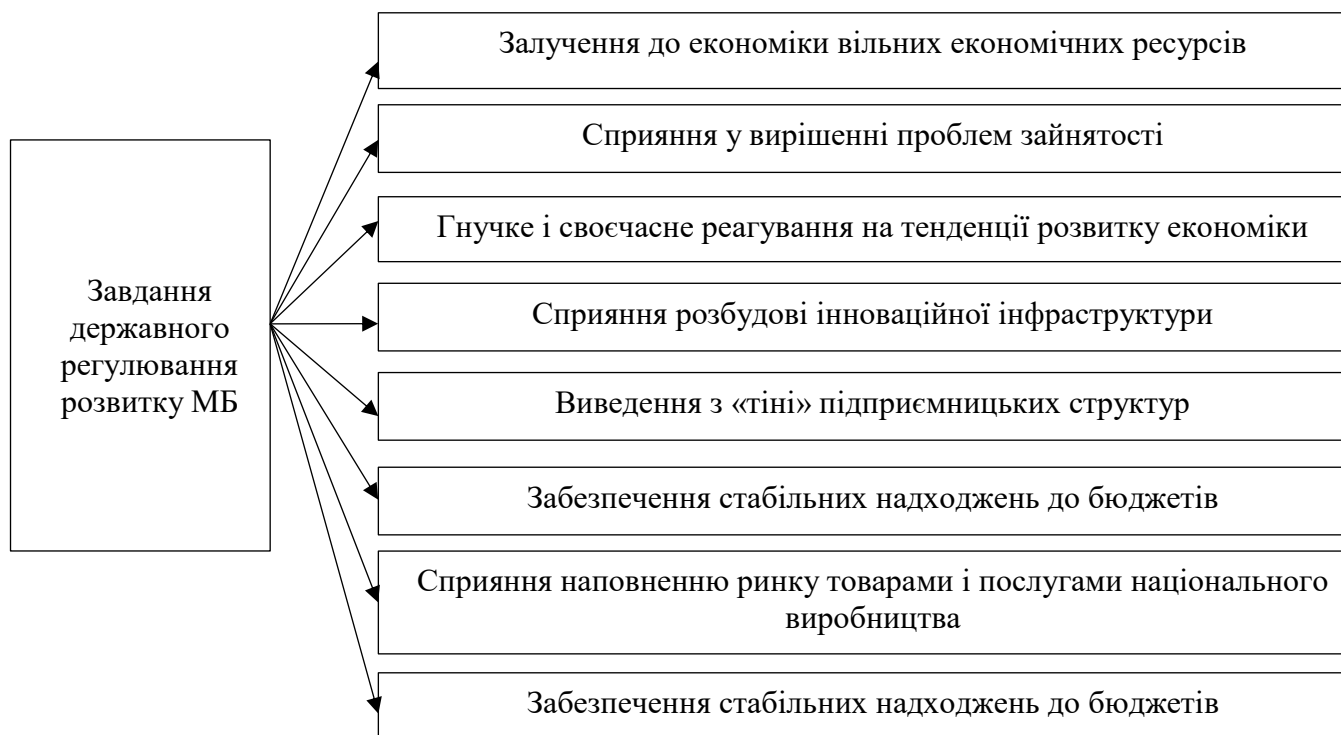

Рис. 1.1. Завдання державного регулювання розвитку МБ в Україні (складено автором за джерелом [17])

Слід також зазначити, що необхідність державного регулювання сфери МП обумовлена множиною потенційних загроз національній безпеці, які можуть виникнути від діяльності МБ [12]:

- загрози фінансовій безпеці країни через безконтрольний переказ коштів за кордон;
- збільшення готівкового обігу в країні та конвертація безготівкових коштів у готівку тощо;
- «тінізація» діяльності компанії, приховування доходів, поширення «тіньової» зайнятості;

- розпорощення обмежених ресурсів та їх неефективне чи недоцільне використання;
- недотримання стандартів, нормативів відповідності, санітарних норм;
- загрози техногенної та екологічної безпеки, пов'язані з виробничими процесами, зберіганням та використанням продукції, що випускається;
- структурна деформація кадрового потенціалу.

Узагальнюючи вищевикладене, у таблиці 1.2 представлені чинники та перспективи розвитку СМП.

Таблиця 1.2 – SWOT-аналіз перспектив розвитку СМП

Чинники розвитку	
Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> – активність суспільства у напрямку підприємництва; – розширення середнього класу та підвищення рівня демократизації суспільства; – наявність програм підтримки та розвитку для СМП; – скорочення адміністративних перешкод; – наявність інфраструктури підтримки МБ; – наявність розвиненої системи самоорганізації малих підприємств 	<ul style="list-style-type: none"> – виникнення негативних тенденцій розвитку СМП; – низька операційна ефективність; – неефективність правового регулювання та підтримки МБ; – фінансові та ресурсні обмеження місцевих органів влади; – системні проблеми розвитку МБ; – недосконалість конкурентного середовища; – наявність ознак монополізму та корупції; – сіра зона ринку; – недостатній рівень економічної безпеки діяльності підприємців
Перспективи діяльності	
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> – покращення доступу компаній до фінансових та кредитних ресурсів; – зниження рівня споживання енергії та сировини у виробництві; – підвищення конкурентоспроможності; – просування продукції вітчизняних компаній на зовнішній ринок; – розвиток інвестиційної діяльності СМП; – підвищення якості системи управління компанією; – зміцнення економічної безпеки суб'єктів господарювання; – вдосконалення системи захисту прав власності; – загальна стабілізація економіки та зростання доходів населення 	<ul style="list-style-type: none"> – втрата ринкових позицій та зменшення кількості дрібних вітчизняних компаній в умовах євроінтеграції; – збільшення інтенсивності використання внутрішніх виробничих ресурсів за рахунок подорожчання енергетичної сировини; – обмеження переваг спрощеної системи оподаткування, звітності та обліку для МБ; – розвиток тіньового сектора економіки; – зниження рівня конкурентоспроможності через недоцільну інноваційну діяльність компаній країни

Розглянемо механізм державного регулювання СМП, який представлений на рис. 1.2.

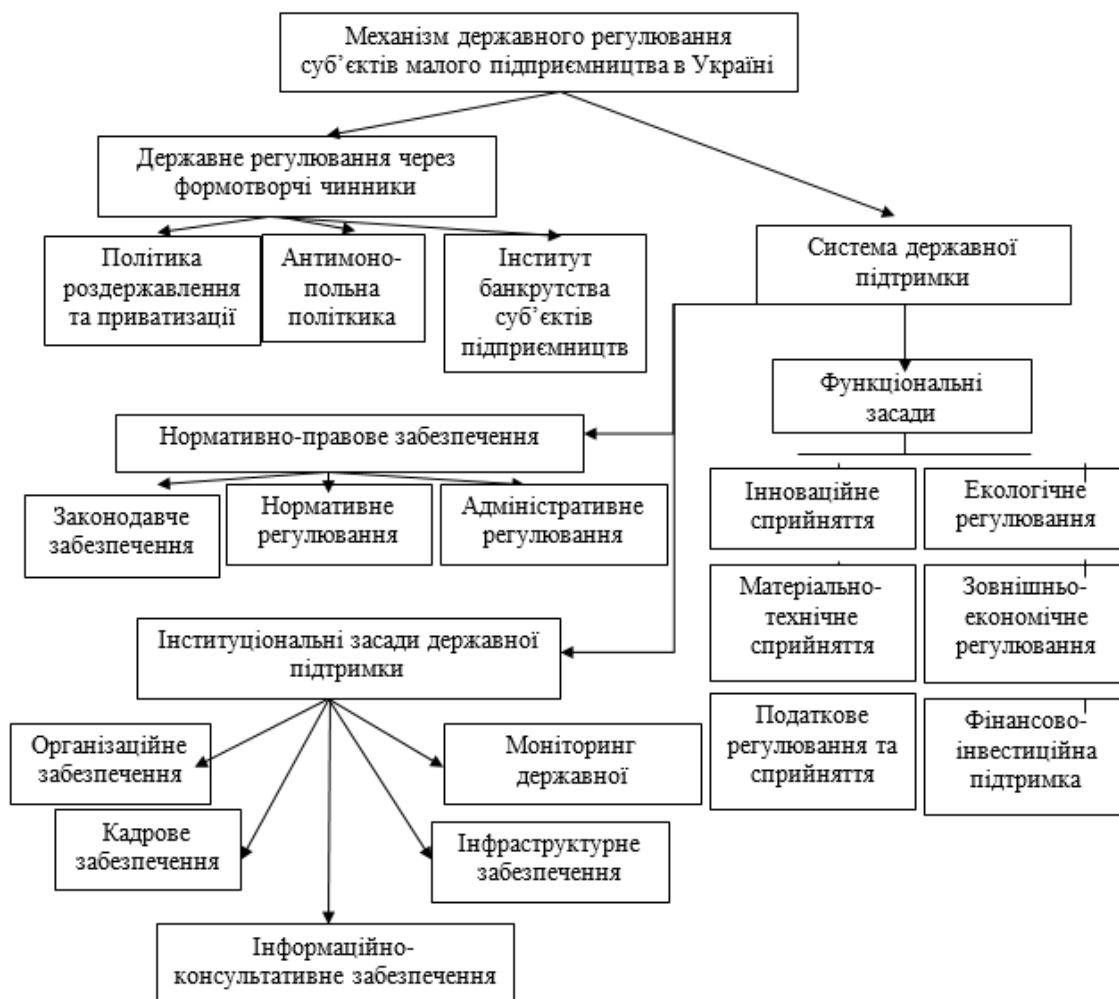

Рис. 1.2. Механізм державного регулювання СМП в Україні [23]

Механізм впливу держави на діяльність компаній складається з:

- формування законодавчих документів;
- державної підтримки бізнесу та залучення зацікавлених сторін;
- адміністративно-економічне регулювання;
- організаційна, економічна та інформаційна допомога.

Це означає, що на даний час можна виділити такі основні напрямки існуючої ДП підприємництва в Україні:

1. Удосконалення законодавчої бази підприємництва та реалізація ефективної конкурентної позиції підприємницьких сфер діяльності.
2. Забезпечення фінансової підтримки підприємців, створення ефективної системи кредитування і сприятливого клімату для інвестицій та інновацій.
3. Лібералізація економіки та розвиток «економіки погоджень».
4. Забезпечення стабільності національної валюти.
5. Підтримка діючих підприємств, незалежно від форм власності, проведення реструктуризації підприємств та сприяння їх розвитку.
6. Підвищення ефективності державного сектора економіки.
7. Сприяння іноземним інвестиціям та включення їх у сферу приватизації та реального виробництва.
8. Державна допомога у створенні та розвитку ринкової та соціальної інфраструктури, ефективне використання міжнародної допомоги у розвиток підприємництва
9. Обмеження тінізації економіки шляхом блокування джерел злочинної діяльності.
10. Формування правильного типу економічної культури та морально-психологічної атмосфери у суспільстві.

1.2. Проблеми розвитку суб'єктів господарювання у малому бізнесі

Вирішення проблем розвитку МП в Україні має стати одним із найважливіших напрямів ДП, адже саме МП сприятиме значному підвищенню ефективності використання національного економічного потенціалу, оптимізації участі України у міжнародному поділі праці та посилення конкурентоспроможності національної економіки.

Основні проблеми розвитку МБ полягають у наступному [26]:

- 1) Загальний стан української економіки. Спостерігається погана динаміка макроекономічних показників за останні три роки.

2) Монополізація бізнесу. Щоб малий і середній бізнес міг нормально розвиватися, необхідно знизити ступінь монополізації з боку великих підприємств. Адже на сьогоднішній день в Україні великі компанії просто витісняють МБ.

3) Незначна конкуренція на внутрішніх ринках. У багатьох регіонах спостерігається висока концентрація великих компаній, а нових учасників ринку, як і раніше, мало. СМП більшості розвинених країн перевищує 95% суб'єктів підприємництва від їх загальної кількості.

4) Обмежений доступ до фінансових ресурсів. Малі компанії мають менше можливостей для розширення, оскільки при тому рівні бюджетного тиску великі компанії мають набагато більше можливостей для залучення фінансових ресурсів.

5) Обмежений доступ до ринку. Порівнюючи з великими компаніями СМБ мають менше можливостей розширювати географію продажу своєї продукції та брати участь у державних закупівлях.

6) Недостатність фінансових та людських ресурсів у невеликих компаній, мало можливостей для самостійної реалізації дослідницьких проєктів, спрямованих на постійне оновлення технічного обладнання та технологічного процесу.

Основними економічними проблемами, що стримують розвиток МП, є:

- недосконалість податкової системи;
- нестабільність бюджетного фінансування регіональних програм підтримки МП;
- недостатньо розвинені механізми фінансово-кредитної підтримки та страхування ризиків МБ;
- відсутність механізмів самофінансування;
- обмеження доступу малих компаній до виробничих потужностей та активів реструктурованих компаній;
- відсутність надійного соціального захисту та захищеності підприємців;

- організаційні проблеми взаємодії МБ з ринковими та державними структурами;
- адміністративні перешкоди у розвитку МП.

У січні 2023 року було проведено дослідження у рамках ініціативи «Пожвавлення економіки України, розвиток підприємництва та експорту» за методологією Advanter Group (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Рейтинг проблем, що стоять на заваді розвитку МБ в Україні у 2023 році (складено автором за джерелом [22])

Більшість опитаних (52,8%) склали представники невеликих компаній зі штатом до п'яти осіб, тоді як лише 1,7% - від 251 до 1000 співробітників. За формою ведення бізнесу, 46,8% учасників були ФОП та 53,2% юридичними особами.

Тобто, аналізуючи графік вище, можемо визначити, що основними проблемами на сьогоднішній день є: 50,5% платоспроможні клієнти відсутні; непрогнозованість ситуації склала 48,4%; достатнього капіталу для розвитку бізнесу не вистачає у 40,4%; 26% склали непередбачувані дії держави; недоступність кредитних програм, які оголошені урядом – 25,8%; недоступність грантових програм, які оголошені урядом та перешкоди з боку фіскальних органів – 19,4%. Через ці проблеми у 2022 році 55% компаній

скоротили 21,2% персоналу і не наймали на роботу. Працівники, що залишились працюють на умовах скороченої заробітної плати – 18,5%, у відпустку відправлено 11 %.

Відзначено також проблеми бізнесу у взаємодії з органами влади (рис. 1.4)

Рис. 1.4. Проблеми, що стоять на заваді розвитку МБ у взаємодії з органами влади (складено автором за джерелом [22])

Отже, можна зробити висновок про необхідність посилення роботи органів влади з представниками МБ, багато суб'єктів якого або не знають про державні програми, або не взаємодіють з органами влади.

Таким чином, Україна щорічно підвищує свої рейтинги, але підприємців не влаштовує податкове навантаження, надмірне ДР та відсутність реформ для МБ. Оскільки малі компанії займають значну частку (95,4%), вони виробляють лише 16% ВВП, тоді як у європейських країнах цей показник у тричі вищий.

1.3 Світовий досвід підтримки розвитку малого бізнесу

За даними Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), у більшості країн світу частка СМП в загальній кількості суб'єктів господарювання досягає 90%, а іноді і перевищує 95 %. Так, у країнах ЄС МтаСБ становить 99,8%, у США – понад 90%, у Японії – 99%.

Про стан розвитку підприємництва свідчить насамперед його внесок у ВВП.

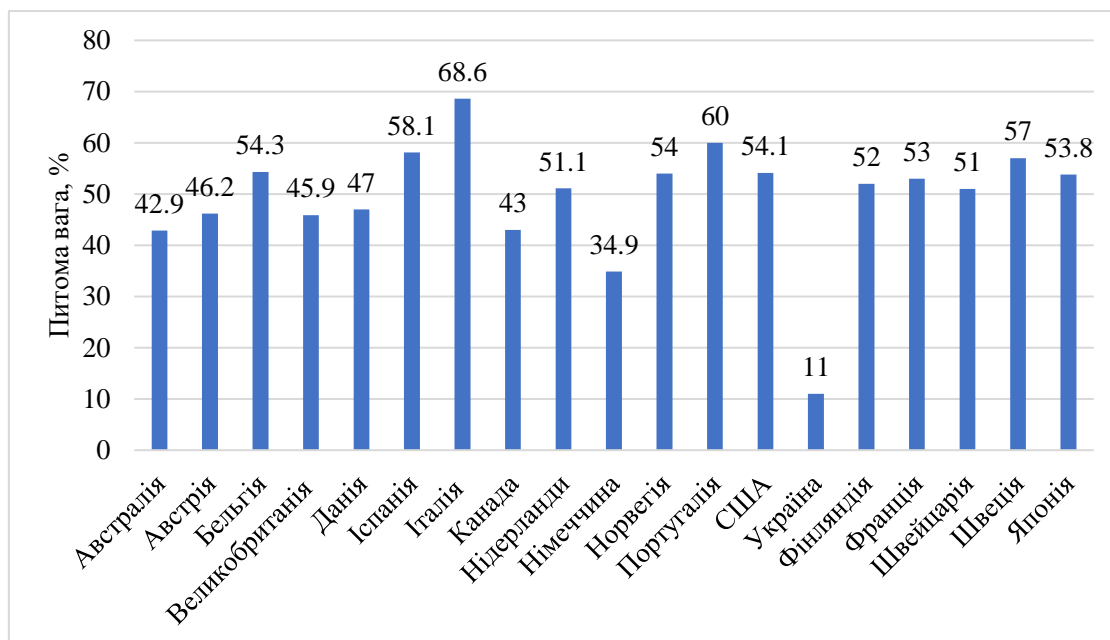

Рис. 1.5. Внесок МБ у ВВП країн світу у 2022 році, % (складено автором за джерелом [23])

Як показано на рис. 1.5, у країнах ЄС, а також у США та Японії більше половини ВВП створюється завдяки підприємництву. МтаСБ в Італії робить найбільший внесок у ВВП (68%).

За кордоном накопичений значний досвід ДП суб'єктів господарювання не лише на національному, а й на регіональному рівні. Основними напрямками ДП малого та середнього підприємництва практично у всіх країнах є законодавча, фінансова, консультаційна, інформаційна та освітня допомога підприємцям, а також пряме чи непряме (наприклад, через великі підприємства) державне замовлення на виробництво продукції МП. Основним інструментом державного регулювання СМП як в Україні, так і в інших країнах є розробка та реалізація цільових державних і регіональних програм їх підтримки.

У державах-членах Європейського Союзу СМП працюють у сферах оптової та роздрібної торгівлі, харчової промисловості, будівництва, стратегічних послуг, готельного господарства, громадського харчування та

туризму. Щодо розвитку МтаСБ, то держави ЄС також реалізують виважену державну політику, яка враховує галузеві та регіональні особливості розвитку та функціонування цього сегменту економіки. Основними завданнями на наднаціональному рівні ЄС є зміцнення спільного внутрішнього ринку, інтернаціоналізація економічної діяльності лише на рівні окремих суб'єктів шляхом включення компаній в електронну торгівлю, активізація процесів створення та впровадження інновацій, спрощення процедур створення нових бізнес-структур. На державному рівні політика ЄС спрямована на усунення перешкод для ефективного функціонування економічних суб'єктів. Тому було створено та реалізовано кілька програм, що усувають бюрократичні перешкоди для створення та діяльності суб'єктів підприємництва[15]:

- SLIM: пропонує заходи щодо спрощення законодавства ЄС в секторах економіки;

- Євроінфоцентри: ведуть роз'яснення законодавчих вимог для суб'єктів підприємництва; спрощують форми та вимоги до звітності;

- Програма оцінки витрат та ризиків функціонування підприємництва;

- «Єдине вікно»: спрямоване на співпрацю відповідних державних установ з бізнес-структурами, яка може бути взаємовигідною.

Великою перешкодою для функціонування й розвитку суб'єктів підприємництва є брак фінансових ресурсів. Тому багато програм державної допомоги ЄС прагнуть надати їм пряму фінансову допомогу. Допомога може бути надана шляхом створення змішаних форм фінансової підтримки, надання пільгових кредитів, надання гарантій за кредитами, участі у капіталі суб'єктів господарювання (табл. 1.3).

У цьому напрямку уряди країн-членів ЄС реалізують: розвиток вторинного ринку цінних паперів; зниження ставки податку на дивіденди та інші інвестиційні доходи на МтаСБ; розвивають мережу залучення інвесторів та надання гарантій для отримання кредитів за зниженими ставками; венчурне фінансування малих високоризикових компаній.

Таблиця 1.3 – Світовий досвід підтримки розвитку МБ

1. ДР направлено на розширення внутрішніх фінансових ресурсів для активізації операційної діяльності підприємств, тобто податкові пільги.	Загальну ставку податку на прибуток була знижена. Зокрема, у Канаді ставка прибуткового податку штату становить 11% для суб'єктів підприємництва з річним доходом до 500 000 канадських доларів та 15% для інших.
2. Інструменти, спрямовані на зниження фінансового навантаження для інвестицій.	Надати підприємцям можливість створювати спеціальні інвестиційні резерви, що розширюють можливості їхнього фінансування. Частина прибутку можна акумулювати у таких резервах без оподаткування. Такий інструмент використовується в Угорщині.
3. Стимулюючі інструменти інноваційної діяльності.	У Франції податкові пільги на наукові дослідження становлять 50% на рік реалізації інноваційного проекту та 40% на другий рік для представників малих компаній, які здійснюють інноваційну діяльність, а також компаній зі статусом молода інноваційна компанія.
4. Інструменти, спрямовані на стимулювання зайнятості.	Загалом, щоб стимулювати створення нових робочих місць, уряди намагаються скоротити витрати МБ у вигляді обов'язкових внесків соціального страхування, які сплачує роботодавець. Такий досвід використовується в Канаді, де запроваджено пільги з податку на зайнятість для МБ.

Складено автором за джерелом [24]

З метою полегшення податкового навантаження на МтаСБ у частині непрямих податків запропоновано:

- гармонізувати ПДВ;
- спростити бухгалтерську звітність з метою сплати ПДВ;
- подавати статистичну звітність по сплаті ПДВ щорічно, а не щомісяця;
- звільнити мікропідприємців від сплати ПДВ;
- надати права вибору країни і місця сплати ПДВ під час використання «дистанційної торгівлі».

У сфері прямих податків ЄС встановив пільгове оподаткування прибутку бізнесу. Наприклад, у Великій Британії прибутковий податок для МП становить 25% порівняно з 35% для інших компаній, а в Нідерландах – 40% порівняно з 50%. Досить часто МтаСБ може бути звільнений від прибуткового податку на певний період, наприклад, шляхом заохочення інвестицій у дослідження та нові

технології. Цю проблему також слід вирішити шляхом відміни подвійного оподаткування дочірніх компаній.

Аналізуючи світовий досвід забезпечення розвитку МП, слід зазначити, що пряме запозичення регуляторної практики суб'єктів підприємництва в країнах з розвинутою ринковою економікою зараз є неефективним для України, але дуже корисним з точки зору майбутніх напрямків щодо подальшого розвитку та підтримки підприємництва. Країни, що розвиваються, мають набагато менші кошти для фінансування підтримки підприємництва у порівнянні з розвиненими країнами. Все це характерне й для України. Тому досвід цих країн дуже цікавий для системи державної підтримки (далі – СДП) малого бізнесу, що розвивається в Україні.

Однак під час створення програм ДП малого бізнесу насамперед необхідно враховувати національні та регіональні особливості його розвитку.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1 Аналіз діяльності суб'єктів малого підприємництва в Україні

Малі та середні компанії в Україні, як і в інших країнах світу, відчули на собі негативні наслідки пандемії вже на початку 2020 року. У квітні 2020 року Асоціація українських підприємців провела опитування підприємців країни, щоб дізнатися, як вони оцінюють вплив коронавірусної пандемії на свої компанії та економіку України. Результати дослідження показали, що Уряд вжив радикальних заходів щодо підтримки економіки, таких як, тимчасове звільнення від сплати податків підприємців, які продовжують платити зарплату працівникам, які перебувають на карантині; 48% підприємців вважали, що обмеження слід послабити відсоткову ставку; 33% вважали, що краще подумати про індивідуальний підхід до конкретної території та лише 1% респондентів чекали на повне закінчення карантину [9].

Період пандемії став серйозним випробуванням для бізнесу, карантин змінив життя людей та змусив компанії шукати відповідні способи заробітку. Особливо зросли онлайн-торгівля, онлайн-освіта, онлайн-консалтинг та онлайн-розваги. Більше уваги приділяється безготівковим розрахункам. Все це дозволило людям спокійніше пережити карантин і спланувати свої справи на 2021 рік. ДП розвитку МБ вважалася необхідною умовою поживлення української економіки.

Важливим наслідком пандемії є прискорення цифровізації економіки та створення нового ринку праці, пріоритетами якого стали кваліфіковані кадри та створення умов для віддаленої роботи. З точки зору регулювання діяльності МБ, варто звернути увагу на тенденцію до обмеження рівня державного

втручання у їхню діяльність, зниження адміністративних перешкод для бізнесу та зосередження зусиль на системній боротьбі з корупцією. Слід також наголосити на активній діяльності у сфері децентралізації, яка посилила роль місцевих органів влади.

На зміну пандемії прийшла війна між РФ та Україною, яка негативно впливає на стан економіки нашої країни в цілому і особливо на ділову активність та розвиток в Україні. Якщо говорити про малі та середні компанії, то за результатами опитування Європейської бізнес-асоціації (рис. 2.1), у березні 2022 р. 42% підприємців взагалі перестали працювати, близько третини припинили роботу, але планували поновити її та лише 13% працювали на повну силу [28].

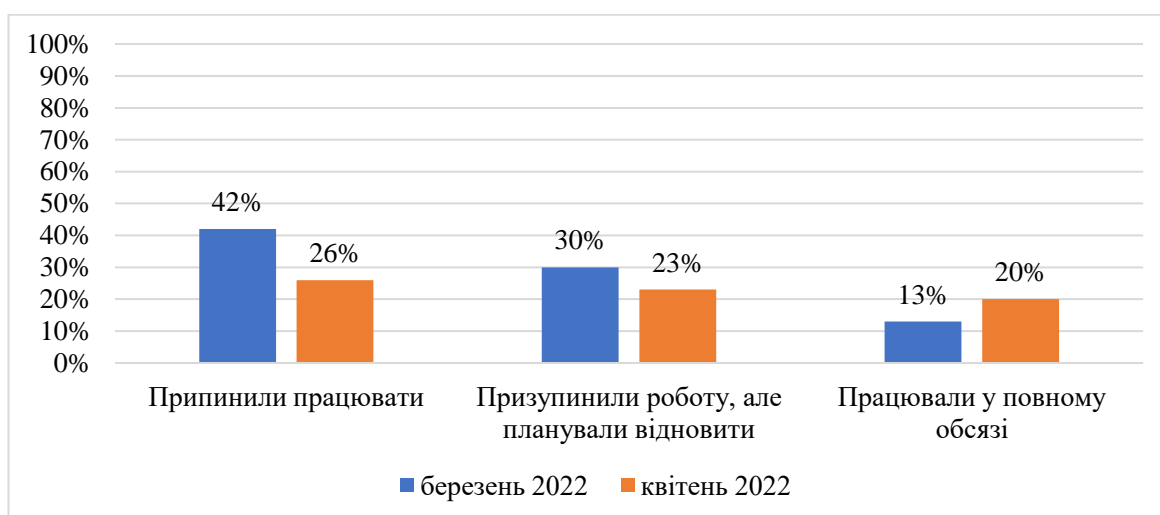

Рис. 2.1 Динаміка результатів опитування Європейської бізнес-асоціації серед представників МтаСБ за березень-квітень 2022 року (складено автором за джерелом [28])

Результати другої хвилі опитування представників МтаСБ Європейської Бізнес Асоціації показують, що кількість безробітних представників бізнесу у квітні скоротилася з 42% до 26%. А 17% вже розпочали роботу після тимчасового призупинення, ще 23% готувалися відновити роботу. Побільшала кількість підприємців які працюють у повному обсязі – з 13% до 20% [28].

За два місяці війни динаміка реєстрації нових компаній склала 50% від довоєнного періоду 2021 року. В середині травня цей показник уже збільшився до 70% [19].

Такі дані про стан МП в Україні показують, що його подальший розвиток неможливий без активної ДП. Отже, стимулювання розвитку підприємництва буде досягнуто завдяки об'єднання та гармонізації різних методів, форм й заходів регулювання та ДП.

МБ є інституційним сектором економіки вже давно домінує у провідних країнах світу за кількістю та обсягом виробництва. Так, у більшості розвинених країн частку МБ щорічно припадає близько 50-70% валового внутрішнього продукту. МтаСБ в Україні дають 55% валового внутрішнього продукту в економіку країни, а якщо виключити лише МП, то це лише 16% ВВП.

Першочергово розглянемо, як змінилася кількість суб'єктів господарювання за 2020–2022 рр. та чи відбулися позитивні зміни в наслідок реалізації ДП розвитку МП (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Динаміка структури підприємництва в економіці України протягом 2020-2022 рр., од.

Класифікація об'єктів господарювання за розмірами	Роки					
	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення		
				2021 р. до 2020 р.	2022 р. до 2021 р.	2022 р. до 2020 р.
Суб'єкти великого підприємництва, од.	512	610	494	+98	-116	-18
Суб'єкти середнього підприємництва, од.	17946	17811	15037	-135	-2 774	-2 909
Суб'єкти МП, од.	1955119	1937827	1716977	-17 292	-220 850	-238 142
у тому числі: юридичні особи	355708	352772	245647	-2 989	- 107 125	- 110 061
ФОП	1599411	1585105	1470330	-14 306	- 114 775	- 129 081

Складено автором за джерелом [10]

За даними Держкомстату України, станом на 2022 рік, в Україні налічувалося 1 732 508 суб'єктів господарювання, з яких 1 716 977 СМП, що

становить 99,1% від загального обсягу всіх суб'єктів господарювання. За даними Кабінету Міністрів України в Україні у 2022 році було сплачено до державного бюджету понад 900 млрд грн, ще 425 млрд грн сплачено до Пенсійного фонду та фондів соціального страхування [24]. Загалом український бізнес сплатив у 2022 році на 80 млрд грн більше податків, ніж за 2021 рік. Очевидно, що значну роль у цьому відіграла ДП щодо підтримки МтаСБ.

З таблиці 2.1 можна спостерігати, що більшу частину суб'єктів МБ в Україні складають ФОП, а саме у 2022 році від загальної кількості суб'єктів господарювання, 85,6% склали ФОП, а 14,4% - юридичні особи. Наразі відбувається постійне скорочення кількості суб'єктів підприємницької діяльності. У 2021 році відбулося значне скорочення суб'єктів МБ у зв'язку з початком війни на 17 292 одиниці, у 2022 році цей показник став значно більше та досягнув цифри 220 850 одиниць [14].

Як наслідок скорочення чисельності бізнес-суб'єктів – відбулося зменшення кількості зайнятих працівників у сфері підприємництва (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 - Кількість зайнятих працівників у сфері підприємництва України у 2020-2022 рр., тис. осіб

Класифікація об'єктів господарювання за розмірами	Роки					
	2020	2021	2022	Відхилення		
				2021 р. до 2020 р.	2022 р. до 2021 р.	2022 р. до 2020 р.
Суб'єкти великого підприємництва,	1574647	1648692	1369937	+ 74 045	-278 755	-204 710
Суб'єкти середнього підприємництва, од.	3123215	2999712	2610134	- 123 503	- 389 578	-513 081
Суб'єкти МП, од.	4233999	4287724	3522254	-53 725	-765 470	- 819 195
у тому числі: юридичні особи	1703047	1775185	1429649	+ 72 138	-345 536	- 273 398
ФОП	2530952	2512539	2092605	-18 413	-419 934	-438 347

Складено автором за джерелом [10]

Проаналізувавши таблицю 2.2, можна визначити, що кількість зайнятих працівників з кожним роком скорочується, у 2022 році робітників, які зайняті на МП стало менше на 17% у порівнянні з 2020 роком.

Також необхідно розглянути статистику результатів економічної діяльності малих підприємств, щодо одержання чистого прибутку (збитку) протягом 2020-2022 рр. (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Чистий прибуток (збиток) малих підприємств за 2020-2022 рр., тис. грн.

Рік	Усього чистий прибуток (збиток), тис. грн	Малі підприємства	
		Чистий прибуток (збиток), тис. грн	% підприємств, які одержали прибуток, у % до загальної кількості підприємств
2020	68 054 905,5	- 25 529 406,1	70,7%
2021	885 276 479,5	162 021 671,1	72,5%
2022	-276 277 742,8	-93 114 442,8	65,5%

Складено автором за джерелом [10]

Виходячи з результатів таблиці 2.3, можна стверджувати, що 2022 рік був невдалим для підприємств МБ, оскільки фінансовий результат від їхньої діяльності був незадовільним, тобто підприємства отримали збиток. Такий фінансовий стан зумовлений наслідками військового стану. Саме тому за таким обставин дуже важлива підтримка з боку держави.

Також, у контексті дослідження ДП у сфері розвитку МтаСБ, досить показового характеру набувають результати оцінки Індексу глобальної конкурентоспроможності країни, зокрема за показником рівня розвитку бізнесу, який Світовий банк розраховує спільно з Міжнародною фінансовою корпорацією (IFC), в даний час така оцінка була проведена востаннє у 2020 році (рис. 2.2).

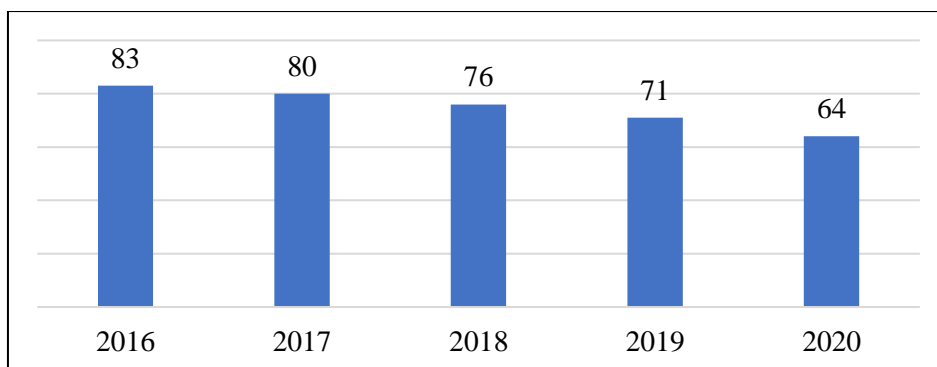

Рис. 2.2 Місце України у рейтингу «Doing Business» за індексом легкості ведення бізнесу 2016-2020 роки [27]

Таким чином, за підсумками 2020 року країна посіла 64-е місце зі 190 країн, покращивши свої позиції на сім позицій порівняно з попереднім роком та на 32 пункти за останні п'ять років.

Слід зазначити, що цей показник не відображає реальної політичної та соціально-економічної складової. Однак, в основному, виходячи з існуючої законодавчої бази, він дозволяє оцінити успіх чи перешкоди деяких напрямів ДП, спрямованих на створення кращих умов розвитку МБ. На основі проведеного аналізу показників ведення бізнесу визначемо напрями ДП: «Відкриття бізнесу», «Отримання дозволу на будівництво», «Підключення до електричних мереж», «Реєстрація прав власності», «Захист прав акціонерів», «Міжнародна торгівля» та «Виконання договорів». Областями, що вимагають уваги, у тому числі застосування механізмів державної регуляторної політики, є: «Отримання кредитів», «Сплата податків» та «Вирішення проблем неплатоспроможності» [27].

Індекс економічної активності UBI (Ukrainian Business Index) у серпні 2023 року становить 38,23 зі 100. Індекс незначно збільшився порівняно з 2023 роком, у червні цей показник складав - 35,34, порівняно з цим у вересні 2022 році був зафіксований локальний мінімум (33,9).

Таке збільшення показника, як і раніше, показує, що бізнес втомився від невизначеності та бажання активізувати, а не покращувати економічну

ситуацію. Спостерігається кількість замовлень від споживачів не змінюється, але збільшуються обсяги виробництва та трохи відновлюється потреба у трудових ресурсах.

Результати тринадцятого опитування Advanter Group серед 635 власників МтаСБ про стан МтаСП у воєнний час показав, що бізнес-очікування на 2023 рік покращилися порівняно з червнем показник ефективності бізнесу: порівняно з 2022 роком, оборот збільшиться на 8,2 %.

Головне у бізнесі враховувати негативні фактори, що стримують розвиток підприємництва: непередбачуваність дій держави щодо бізнесу, посилення тиску з боку силовиків та контролюючих інститутів, брак фінансових ресурсів. Пріоритети бізнесу включають боротьбу з корупцією, податкову та судову реформи, а також покращення доступу до фінансів. Бізнес також підтримує термінову реалізацію антикорупційної податкової реформи.

За результатами опитування щодо проблем взаємодії з органами державної влади, були виявлені наступні основні перешкоди: 49,9% підприємств зіткнулися з проблемою блокування податкових накладних. Цей показник зріс порівняно з попередньою фазою дослідження в червні (44,1%) і продовжує суттєво переважати інші проблеми (рис. 2.3)

Рис. 2.3. Проблеми у взаємодії МСБ з державними органами влади

Виходячи з даних представлених на рис. 2.3, можна зробити висновок, що блокування податкових накладаних є наразі основною проблемою, яка стоїть на заваді розвитку та стабільній роботі МСБ, але власники компаній відмічають також проблему вимагання хабаря з боку представників влади, комунальних або державних підприємств. Порівнюючи данні одинадцятої хвилі опитування, можна сказати, що показник щодо проблеми хабарів зріс з 6,7% до 13,1% з початком війни. Щодо питання блокування податкових накладних, цей показник також зріс у порівнянні з дванадцятою хвилею опитування з 44,1% до майже 50%.

Опитування серед власників МтаСБ показало, що мали завади з боку державних органів 67,3% підприємців. Відмічається, що основним органом, який перешкоджає стабільній роботі бізнесу є ДПС (податкова), 55% учасників опитування відмічають що їх змішували та натякали на хабар або створювали інші перепони для функціонування бізнесу, на другому місці стоять органи ДМСУ (митна служба), які також перешкождали роботі бізнесу, відмічають 17% респондентів.

Рис. 2.4 Основні задачі для органів державної влади (складено автором)

На сьогоднішній день, 72,8% бізнесменів вважають найважливішим завданням уряду викорінення корупції, 48,8% – реалізацію судової реформи, 40,8% – покращення та скорочення кредитів, 36,7% – реалізацію податкової реформи 10-10-10. (+3). Загалом, щоб відбулися зміни у податковій системі, хочуть 77% респондентів (рис. 2.4).

Отже, поставлені задачі для органів державної влади щодо ДП бізнесу повинні бути першочерговими завданнями, великий внесок СМП здійснюється для підтримки ЗСУ, надання волонтерської допомоги тощо.

2.2 Шляхи удосконалення системи державної підтримки та стимулювання бізнесу в Україні під час війни

Водночас сучасний етап розвитку економіки визначає необхідність формування особливого підходу до характеру ДП та сприяння розвитку підприємництва. Розглядаючи цю сферу, з одного боку вона є надзвичайно важливою для економіки держави, а з іншого – постійно пригнічується та обтяжується неефективними реформами й законодавчими обмеженнями. Насамперед, у зв'язку з подіями останніх місяців уряду нашої країни довелося терміново прийняти низку правових документів з метою реалізації заходів та програм, що підтримують та сприяють розвитку підприємництва в умовах воєнного стану, які потребують дослідження.

Для поглиблення взаємодії держави з МтаСБ необхідний науковий супровід цього процесу. Важливо, що його активно підтримують міжнародні організації. Так стартувала 2022 року нова (п'ятирічна) програма Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Лідерство в економічному управлінні». Презентація проєкту відбулася у червні 2022 року під час конференції «Модернізація малого та середнього бізнесу: виклики та шляхи виходу з кризи». Найзапекліші суперечки розгорнулися навколо поділу відповідальності за розвиток МтаСБ в Україні: у чому одноосібна

відповідальність держави, чим має займатися виключно бізнес, а що бізнес та держава мають робити разом. У лютому 2023 року Уряд України досяг угоди з USAID про підтримку українського бізнесу [22].

Активне втручання державних інститутів в український бізнес шляхом підтримки підприємців є важливим критерієм як подальшого розвитку, так і загального зростання макроекономічних показників. У такій ситуації одним із головних завдань сьогоденного уряду є створення та реалізація ефективної ДП, що сприяє розвитку бізнесу, та створення особливо сприятливого середовища для його підтримки й діяльності.

Розвиток підприємництва відіграє у економічному розвитку кожної країни. Адже завдяки функціонуванню суб'єктів господарювання значна частина податкових платежів надходить до бюджету, створюються робочі місця та формується значна частина структури ВВП. Сьогодні в умовах військового стану СМП захищають економічну безпеку нашої країни на економічному фронті. Тому створення сприятливих умов для організації та ведення бізнесу в Україні будь-якого розміру та організаційно-правової форми є одним із головних завдань уряду нашої країни. Розвиток підприємництва за підтримки держави має зменшити проблеми її функціонування та забезпечити швидку адаптацію до нової реальності [5].

Під державною підтримкою слід розуміти ДР підприємницької діяльності, яке формується, насамперед, державними структурами, які свідомо формують відповідні прямі та непрямі заходи підтримки бізнесу, особливо шляхом створення стимулів, використання матеріальних, фінансових та інших ресурсів. Пріоритет державного регулювання та підтримки підприємництва у воєнний час змушує переходити від прямої адміністративної допомоги до створення сприятливого економічного та соціального середовища для вдосконалення механізмів та заходів, що сприяють розвитку суб'єктів господарювання.

Аналізуючи сучасний стан економіки нашої країни, можна відзначити, що вона тільки зараз починає набувати адаптації і йти напрямками військових

вимог. Цьому багато в чому сприяє політика дерегуляції та лібералізації бізнесу, обрана державою для стимулювання економіки у цей складний період.

Також, дуже важлива кампанія з інформування мешканців та бізнесменів про державну політику та її реалізацію у воєнний час. Так, 3 березня 2022 року Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль у відеозверненні заявив про майже 13 млн. пенсій, розрахованих та переданих до банків. Відповідно до доручення Президента, Уряд підготував програму допомоги для всіх українців, які втратили можливість працювати: для кожного працевлаштованого, для кожного самозайнятого, для кожного громадянина України, який втратив роботу через війну чи військові дії, або позбавлений можливості вести малий чи середній бізнес, він мав отримати у березні 6 500 грн. Регулярне інформування громадськості мало велике психологічне значення.

Цифрова інфраструктура підтримки МБ в Україні з урахуванням досвіду роботи в умовах пандемії стала необхідною й у військовий час. Ця інфраструктура складається з наступних елементів:

1. Інтернет-платформи, на яких здійснюється взаємодія "бізнес-державу", "бізнес-бізнес", "бізнес-суспільство";
2. Цифрові консалтингові послуги з надання інформаційних, консультаційних та аудиторських послуг для МБ на основі кейс-консультацій, наприклад «Дія.Бізнес»;
3. онлайн-навчання – як для підприємців-початківців, так і для подальшого розвитку бізнесу;
4. цифрові інформаційні послуги, що надають актуальні дані про податки, бухгалтерський облік, експортне регулювання тощо.

Прискорення цифровізації було викликано необхідністю покращити процеси державного управління під час пандемії, що згодом полегшило дії уряду під час воєнного стану. Так, розділ «Підтримка підприємця» вкладки «Дія». Бізнес у воєнний час» включає такі пункти: Державні програми (зайнятість вимушених переселенців, тимчасовий переїзд підприємств, розгляд всіх ініціатив з переселення підприємств); Кредитні програми (кредитування

підприємств за програмою 5-7-9%, кредити фермерам, додаткова підтримка фермерів; експортна діяльність) [13].

В даний час Уряд нашої країни вже запустив кілька програм, які підтримують бізнес під час війни, їх різновидність представлено на рис. 2.5.

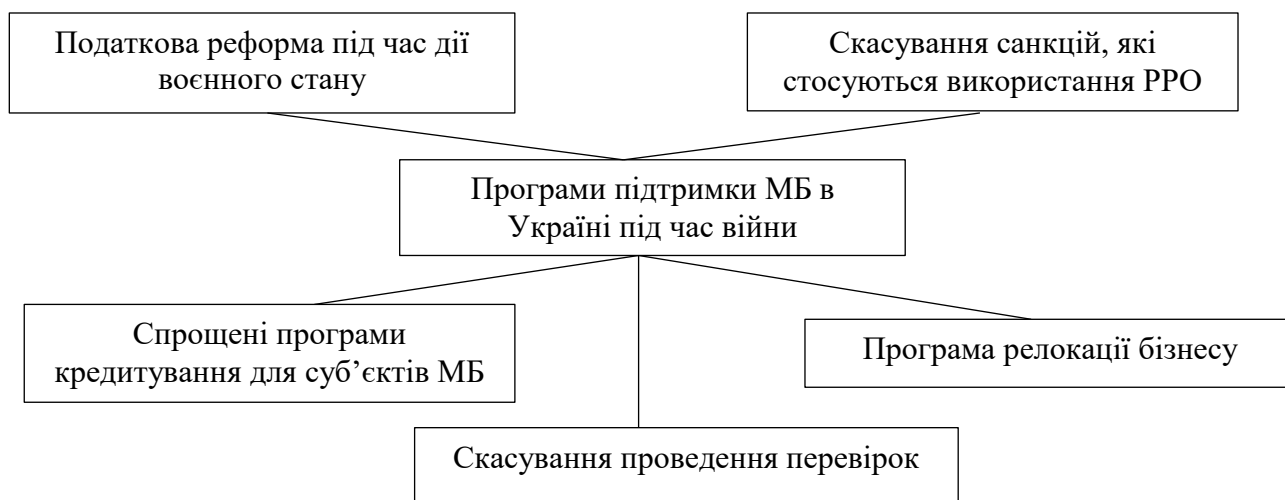

Рис. 2.5. Програми підтримки МБ в Україні під час війни [13]

Тому одним із найважливіших кроків держави є зміни у податковій сфері, які спрямовані на підтримку економіки суб'єктів підприємництва відповідно до стану війни. Насамперед, 15 березня 2022 р. був прийнятий Закон України [2], який передбачає радикальну податкову реформу під час воєнного стану.

Основні зміни, внесені вищезазначеним законом про сплату податків, полягають у наступному [1;2]:

1. У період з 2022 року 1 квітня до закінчення/скасування стану війни право на використання спрощеної системи оподаткування мають 3 група платників єдиного податку, тобто ФОП та юридичні особи та організаційно-правові форми будь-яких організацій з річним доходом, що не перевищує 10 мільярдів. грн. Раніше обсяг обороту 3 групи становив до 1167 мінімальних заробітних плат (на 1 січня 2022 року становив 7585,5 тис. грн). При цьому єдина ставка податку становитиме лише 2% від обороту без ПДВ, замість 3% із ПДВ або 5% без ПДВ, як до війни. Таким чином, не потрібно подавати декларації з ПДВ щодо операцій, пов'язаних з постачанням товарів, робіт і послуг, місце

постачання яких знаходиться на митній території України. На період переходу на спрощену систему оподаткування із застосуванням єдиної податкової ставки у розмірі 2% реєстрація платника ПДВ не анулюється, а припиняється. Таким чином, більшість суб'єктів підприємництва зможуть сплачувати одноразовий податок з обороту у розмірі 2% замість податку на прибуток та ПДВ [8].

2. Звільнення платників податків 1 та 2 груп від сплати єдиного податку. Такі платники матимуть право не сплачувати податок і не будуть зобов'язані заповнювати декларацію за період несплати податку. Відповідні стандарти також застосовуватимуться тимчасово до закінчення/скасування воєнного стану.

Таким чином, згідно зі змінами, одноразовий податок сплачують добровільно суб'єкти підприємництва, які є платниками податків 1 та 2 груп. Якщо суб'єкт господарювання за результатами своєї господарської діяльності має в своєму розпорядженні достатні кошти, він може сплатити одноразовий податок і тим самим поповнити і підтримати місцевий бюджет.

Після запровадження воєнного стану відбулися серйозні зміни у трудовому законодавстві у сфері робочого дня, відпусток, прийому працювати і звільнення, зміни основних умов праці та інше. Введено спрощене регулювання трудових відносин.

Законом України також встановлено деякі зміни у порядку сплати єдиного внеску соціального страхування (далі – ЄСВ) для ФОПів. Тимчасово, до закінчення або скасування стану війни в Україні та дванадцяти місяців після закінчення або скасування стану війни ФОП та особи, які здійснюють самостійну професійну діяльність (юристи, нотаріуси тощо), мають право не нараховувати податки, не накопичувати та не платити ЄСВ за себе. Однак слід враховувати, що ФОП та особи, які не сплачують внески соціального страхування за такі періоди, втратять право на страховий стаж з метою визначення пенсії [7].

Платники єдиного податку (у тому числі юридичні особи) також мають право не сплачувати єдиний внесок за працівників, які покликані на військову службу в період мобілізації. За решту співробітників, які отримують зарплату, необхідно сплачувати ЄСВ. На основі проведеного дослідження у таблиці 2.4 підсумуємо правила роботи ФОП під час воєнного стану.

Таблиця 2.4 - Основні ліміти та правила роботи для ФОПів під час дії воєнного стану [2]

ФОП – 1 група	ФОП – 2 група	ФОП – 3 група 2%	ФОП – 3 група 5%	ФОП 3 група 3 % + ПДВ	ФОП – загальна система
Ліміти ФОП у 2022 році (при мінімальній заробітній платі 6500 грн)					
167 мін. з/п 1 085 500 грн/р.	834 мін. з/п 5 421 000 грн/р.	Необмежени й	1 167 мін. з/п 7 585 500 грн/р.	1 167 мін. з/п 7 585 500 грн/р.	1 млн грн за 12 міс. без ПДВ; необмежений оборот після 1 млн грн з ПДВ
Основні правила нарахування та сплати податків					
ЄП – добровільно (248,10 грн/міс.)	ЄП – добровільно (1300 грн/міс.)	ЄП щомісяця до 30 числа (2 % від обороту)	ЄП – раз в квартал (5 % від обороту)	ЄП – раз в квартал (3 % від обороту, ПДВ – щомісяця	Раз в рік: ПДФО – 18 % та 1,5 % ВЗ від чистого доходу, ПДВ – щомісяця
ЄСВ – добровільно (1430,00 грн/міс.)	ЄСВ – добровільно (1430,00 грн/міс.)	ЄСВ – добровільно (1430,00 грн/міс.)	ЄСВ – добровільно (1430,00 грн/міс.)	ЄСВ – добровільно (1430,00 грн/міс.)	ЄСВ – добровільно (22% від чистого доходу/міс.)
Найманих працівників бути не може	Податок за найманих працівників щомісяця до 20 числа	Податок за найманих працівників щомісяця до 20 числа	Податок за найманих працівників щомісяця до 20 числа	Податок за найманих працівників щомісяця до 20 числа	Податок за найманих працівників щомісяця до 20 числа
Звітність – річна в січні 2023 р.	Звітність за працівників квартальна, за себе – річна	Звітність за працівників квартальна, за себе – до 20 числа щомісяця	Звітність за працівників квартальна, за себе – квартальна	Звітність за працівників квартальна, за себе – квартальна, ПДВ – щомісячна	Звітність за працівників квартальна, за себе – річна, ПДВ – щомісячна

На даному етапі війна економічно виснажила більшість суб'єктів господарювання, а відновлення платоспроможності і повернення до довоєнного рівня розвитку потребує часу. Тому виникає питання необхідності розширення податкової реформи шляхом обчислення та сплати єдиного податку за конкретний післявоєнний період.

Тому у цей важкий воєнний час платники податків продовжують підтримувати нашу країну та сумлінно сплачувати податки. Завдяки їх патріотизму, бюджет України систематично поповнюється.

Ще одним рішенням Уряду, безпосередньо пов'язаним із полегшенням діяльності СМБ в умовах війни, є скасування контролю. Слід зазначити, що спочатку було ухвалено рішення про відміну практично всіх перевірок, пов'язаних з діяльністю суб'єктів господарювання, у тому числі камеральних та фактичних перевірок. Однак пізніше рішення було скориговано та до регламенту було внесено відповідні зміни. Так, одним із нововведень, запроваджених у період військового стану та протягом трьох місяців після його припинення/скасування, є запровадження мораторію на нарахування, декларування та перевірку повноти виплат ЄСВ. Тому перевірки, розпочаті до 24 лютого, було припинено. Штрафи та пені за порушення правил розрахунку, декларування та виплати ЄСВ за певний період не застосовуються [7].

Чергова поправка уряду, покликана полегшити та стимулювати діяльність СМП на період з 7 березня та на весь період воєнного стану - знято всі санкції за порушення вимог Закону України [3] в галузі використання реєстраторів розрахункових операцій / програмних реєстраторів розрахункових операцій (РРО/ПРРО).

Цей крок держави суттєво полегшив діяльність суб'єктів підприємництва, особливо якщо взяти до уваги той факт, що вимога щодо використання РРО/ПРРО була новою (набула чинності з початку 2022 року) і не всі підприємці її повністю виконали. Актуальним питанням для суб'єктів підприємництва є те, чи буде скасовано використання РРО/ПРРО після

закінчення воєнної ситуації. Наразі невідомо, але слід зазначити, що через заявку України на вступ до ЄС – РРО/РРО, це стандартний інструмент розрахунку для кожного бізнесу.

Ще одним кроком українського уряду, який мав підтримати та сприяти розвитку вітчизняного бізнесу, є запуск програми тимчасового переселення компаній у регіони, що постраждали від війни. У рамках цієї програми українські СМП, які перебувають у зоні активних бойових дій, можуть отримати державну допомогу для перенесення своїх виробничих об'єктів у західні регіони України [4].

Державна програма релокації української промисловості спрямована на збереження виробничого потенціалу та робочої сили та призначена для всіх компаній, які хочуть перемістити своє виробництво на територію західних регіонів України. Даною програмою може скористатися будь-яка компанія, яка знаходиться в зоні ризику та активних бойових дій. Учасниками можуть бути не лише великі виробничі компанії, а й невеликі вітчизняні компанії зі штатом 10-20 працівників. Насамперед державну допомогу при вимушеному переселенні буде надано підприємствам стратегічного значення та підприємствам, які виробляють найнеобхідніші товари (хліб та інші продукти харчування, питну воду, одяг тощо) для потреб цивільного населення, армії та територіальних бійців оборони [18].

За офіційними даними, лише за перші два місяці війни 1171 року українське підприємство почало евакуювати свої заводи. Понад 400 суб'єктів господарювання частково чи повністю перенесли свої приміщення, із них 216 відновили роботу. Ще 500 підприємців шукають майданчики. Місцем переселення стали вісім областей Центральної та Західної України: Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька, Вінницька, Волинська та Рівненська [16].

Таким чином, завдяки програмі переселення, яку реалізує Уряд України, значна кількість компаній змогли працювати в нових умовах, зберігши бізнес та робочі місця.

У сьогоdnішніх непростих умовах Уряду важливо підготувати та реалізувати програми фінансової підтримки, що стимулюють та розвивають підприємництво. Така підтримка може бути надана з урахуванням реалізації кредитних програм для суб'єктів підприємництва.

Держава може стимулювати кредитування СМП двома способами. Перший варіант – створення спеціальних державних установ чи некомерційних організацій, які б займалися грантуванням та фінансуванням підприємств. При цьому ціна кредиту (який може бути безвідсотковим) може залежати від віку, виду діяльності, місцезнаходження компанії і т. д. Таким чином, для новоствореної компанії можуть бути створені більш вигідні умови, залежно від стратегії економічного розвитку країни, місця розробки ресурсів тощо. Так, сьогодні в Україні діє Німецько-український фонд, створений Урядом спільно з Національним банком України та Німецьким державним банком розвитку. та успішно надає фінансову підтримку МтаСБ [11].

Другий варіант – допомога держави у розвитку кредитних відносин між підприємствами та комерційними банками. З метою реалізації ДП, Уряд у 2022 році ухвалив рішення, замінити Державну програму «Доступні кредити 5-9%», які полягають у наступному [20]:

1. Програма поширюється на середні підприємства з річним прибутком до 50 млн євро, тоді як раніше вона становила 20 млн євро. І для великих компаній із річним доходом, що перевищує 50 млн євро, незалежно від кількості співробітників.

2. Для всіх СМП максимальну суму кредиту збільшено з 50 до 60 млн грн. грн., залежно від сфери діяльності компанії.

3. Процентна ставка під час військового стану становить 0% на рік та на місяць після його закінчення. Після закінчення зазначеного терміну і остаточного терміну кредиту – 5% річних.

4. Цілі кредитування: придбання довгострокових активів; для поповнення обігових коштів на оновлення сфери діяльності.

5. Строк кредиту: інвестиційний кредит – 5 років; на поповнення оборотних коштів – 3 роки.

6. Термін подання заявок на участь у програмі закінчується у період воєнного стану.

7. Сума поруки за кредитом – 50% від суми кредиту для суб'єктів МтаСП (крім суб'єктів великого підприємництва) [22].

Відповідно до цілей цієї програми державні та комерційні банки повинні активізувати кредитування, щоб тисячі підприємців могли відновити та модернізувати свою підприємницьку діяльність, адаптуючи її до нових умов. У рамках програми Фонд розвитку підприємництва підписав угоди про співпрацю із 42 банками.

Дослідження показує, що Уряд нашої країни використовує комплекс універсальних та унікальних методів регулювання держави та розвитку підприємництва в умовах війни. Водночас недоліки та труднощі бізнес-процесу СГМБ вказують на необхідність одночасного розвитку як діяльності СДП, так і ініціативи підприємців, МтаСП щодо об'єднання зусиль у фінансовій діяльності.

В даний час актуальним є питання вдосконалення інформаційно-консультаційної діяльності СДП бізнесу з метою стимулювання його розвитку. Державна інформаційна допомога СМД може бути надана такими способами:

1) створення та забезпечення функціонування державних, регіональних та місцевих інформаційних систем, інформаційно-комунікаційних мереж, що сприяють веденню бізнесу в мережі Інтернет;

2) надання інформації: про стан реалізації державних, регіональних та місцевих програм підтримки підприємництва та рівень ефективності ДП; про стан розвитку бізнесу; про об'єкти інфраструктури підтримки підприємництва; інша інформація (економічна, правова, статистична, виробничо-технологічна, маркетингова), необхідна задля забезпечення розвитку суб'єктів підприємництва.

Консультативна ДП повинна реалізовуватися шляхом: підтримки створення об'єктів інфраструктури підтримки підприємства, які надають консультаційні послуги СМП та забезпечують їхнє функціонування; полегшує доступ до інформації у режимі реального часу.

ВИСНОВКИ

Перемогти у війні буде складно без функціонування МП, які дозволяють українцям утримувати та підтримувати свої збройні сили. Проведене дослідження дозволило зробити наступні висновки:

1. МБ є невід'ємною частиною сучасної економіки. Нажаль СМП в умовах війни потерпають через проблеми з нестачою сировини, налагодження логістики, і тому вимушені функціонувати на плаву. Отже, держава має надавати істотну підтримку МП. В результаті дослідження встановлено, що ДР є системою забезпечення економічного, соціального, організаційного, правового і політичного ділового клімату для розвитку малого підприємництва.

2. Основними елементами державного механізму регулювання МБ в Україні є створення нормативно-правової бази на сприятливих умовах, раціоналізація податкової політики та забезпечення раціонального функціонування спрощеної системи оподаткування. Для ефективного розвитку МБ в Україні дієвим має бути механізм ефективної взаємодії держави та бізнес-сектору.

3. Визначено основні проблеми розвитку МБ. На сьогоднішній день, основними проблемами є: загальний стан економіки України, монополізація бізнесу великими компаніями, низька конкуренція на внутрішніх ринках, обмежений доступ до фінансових ресурсів, обмежений доступ до ринку, технологічні бар'єри, включаючи обмежений доступ до інновацій та наукових досліджень.

4. Аналізуючи світовий досвід забезпечення розвитку МП, слід зазначити, що пряме запозичення практики регулювання суб'єктів підприємництва в країнах з розвиненою ринковою економікою зараз є неефективним для України, але дуже корисним з економічної точки зору майбутніх напрямів подальшого розвитку та підтримки підприємництва. Тому досвід європейських країн є дуже

цікавим для СДП малого бізнесу. Таким чином, МтаСБ в розвинених країнах є середнім класом, який є основою стабільного економічного розвитку. Саме МтаСБ займає лідируючі позиції як щодо частки зайнятих, так і щодо створення ВВП у багатьох країнах ЄС.

5. Розглянутий сучасний стан розвитку МБ в Україні під час війни, дозволило зробити висновки щодо необхідності ДП передусім виробників продуктів та ліків, аптечної сітки, аграріїв, легкої промисловості, тому, що ці сфери важливі для виживання країни прямо зараз. Проведене опитування Advanter Group, щодо взаємовз'язку МБ і ОДВ, дозволив визначити основні проблеми та сформулювати задачі з підтримки СМП. Встановлено, що основним тягарем для СМП є податкова інспекція.

6. Проаналізовані економічні показники діяльності СМП показали, що Уряд, все ж таки прийняв низку нормативно-правових актів, і знизив податки, дозволив платити 2% з обороту замість 20% ПДВ. Для підприємців першої та другої груп сплата ЄСВ стала добровільною. Отже в результаті дослідження було розкрито специфіку ДП та розвитку МБ в Україні. Тому, з метою реалізації ДП щодо розвитку та підтримки МП, в галузі ефективного використання його можливостей, СМП сплачують єдиний податок.

7. Розробка заходів щодо стабілізації ділового клімату та реформування системи ДР економічної діяльності СМП є основним та пріоритетним заходом економічного розвитку у стані війни. Просування та забезпечення подальшого розвитку підприємництва сьогодні важливе в Україні на всіх рівнях: державному, регіональному та безпосередньо у сфері самого бізнесу. Дослідження показало, що вирішення цієї проблеми відкриває можливість прискорення процесів відновлення та модернізації економіки й переходу на інноваційний шлях розвитку, що включає найбільш ефективні в сучасних реаліях підтримки МтаСБ.

8. Проведені дослідження показують, що Урядом України створено та реалізуються програми ПМБ, а також надання тимчасової допомоги в умовах

воєнного стану. Основна мета такої діяльності – максимально скоротити терміни управління діяльністю компанії та фінансовими зобов'язаннями перед державою, а також стимулювати її розвиток у сучасних непростих умовах. Однак сьогодні на державному рівні необхідно продовжувати надавати підтримку СМП насамперед шляхом створення відповідної правової бази, фінансово-кредитної підтримки, а також матеріально-технічних, науково-методичних, інформаційно-консультаційних та кадрових ресурсів підтримки бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Податковий кодекс України : Закон України № 2755-VI від 02.12.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#top>.
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України № 2120-IX від 15.03.2022 р. URL: <https://cutt.ly/xKXF0tC>.
3. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг : Закон України № 265/95-ВР від 17.03.2022 р. (поточна редакція) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію : Розпорядження Кабінету міністрів України № 246-р. від 25.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2022-%D1%80#Text>.
5. Про особливості роботи акціонерного товариства «Укрпошта» в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету міністрів України № 305 від 17.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2022-%D0%BF#Text>.
6. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України № 4618-VI від 22.03.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>.
7. Про державну підтримку малого підприємництва: Закон України № 2063-III від 19.10.2000 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2063-14>.
8. Про спрощену систему оподаткування обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва: Указ Президента України № 727/98 від 03.07.98 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/727/98>
9. Урядовий портал URL: <http://www.kmu.gov.ua>.
10. Державний комітет статистики URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

11. Буй Т.Г., Прімерова О.К. Податкове стимулювання розвитку малого підприємництва в Україні. *Ефективна економіка*. 2018. № 9 URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/92018/45.pdf>.
12. Васильців Т. Г., Іляш О. І., Міценко Н. Г. Економіка малого підприємства : навч. посіб. / за ред. д-ра екон. наук Т. Г. Васильціва. Київ : Знання, 2013. 446 с.
13. Верховна Рада прийняла податкові стимули для бізнесу під час війни. 2022. URL: <https://cutt.ly/pKXHSCN>.
14. Війна та регіони України: як змінюється привабливість для підприємців. 2022. URL: <https://cutt.ly/3KXHLyN>.
15. Дячун О., Нагорняк І. Стимулювання розвитку підприємництва в Україні в контексті європейських стандартів. *Нарощування фінансово-економічного потенціалу суб'єктів економічних відносин як основа поступального розвитку територіально-господарських систем* : монографія. Т. : ФОП Паляниця В.А., 2021. С. 85–89.
16. Економіка їде на захід: як рятується український бізнес від війни. 2022. URL: <https://lb.ua/economics/2022/05/11/516454ekonomikaidezahidyakryatuietsya.html>.
17. Красносова О.М., Харченко Р.В. Інструментарій державної політики у сфері підтримки та стимулювання розвитку малого бізнесу. *Проблеми економіки*. 2020. № 4. С. 42–47. DOI: 10.32983/2222-0712-2020-4-42-47.
18. Львівщина лідирує у процесах переміщення підприємств, які переїжджають з епіцентрів бойових дій / Офіційний сайт Львівської обласної державної адміністрації, 2022 URL: <https://old.loda.gov.ua/news?id=67374>.
19. Малий бізнес поступово повертається до роботи / Офіційний сайт Європейської бізнес асоціації, 2022. URL: <https://eba.com.ua/malyj-biznes-postupovo-povertayetsya-do-roboty/>.

20. Мінфін: За тиждень підприємці отримали 1124 пільгових кредитів на 4,02 млрд грн за програмою «Доступні кредити 5–9 %». *Урядовий портал*, 2022. URL: <https://cutt.ly/UKXFLx8>.

21. Пенська І.О., Радіонова В.Д. Система державної підтримки підприємництва та стимулювання бізнесу в Україні під час війни. The 2nd International scientific and practical conference “Perspectives of contemporary science: theory and practice” (April 1-3, 2024) SPC “Sciconf.com.ua”, Lviv, Ukraine. 2024. 1173 p. С. 922-927. URL: <chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglclefindmkaj/https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2024/04/PERSPECTIVES-OF-CONTEMPORARY-SCIENCE-THEORY-AND-PRACTICE-1-3.04.2024.pdf>

22. Підтримка бізнесу в умовах війни. 2022 URL: <https://business.diia.gov.ua/wartime>.

23. Прокопець Л.В., Губчак В.С. Особливості державної підтримки малого підприємництва в Україні та зарубіжний досвід. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 24. С. 71–76.

24. Протягом січня – квітня 2022 року платники перерахували до зведеного бюджету 344,7 млрд гривень. *Офіційний сайт Державної податкової служби України* URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/581660.html>.

25. Стрілець В.Ю. Забезпечення розвитку малих підприємств: теорія, методологія, практика : монографія. Полтава : ПУЕТ, 2019. 457 с.

26. Якушева О.В. Економічний розвиток і підтримка малого та середнього бізнесу на регіональному рівні: дис. к.е.н. : 08.00.05 / О.В. Якушева. Черкаси, 2017. 288 с.

27. Doing Business 2020. URL: <https://www.doingbusiness.org/en/reports/global-reports/doing-business2015>

28. EconomyProfile of Ukraine. Doing Business 2020. URL: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/u/ukraine/UKR.pdf>